

dódik)

feloldódik, berúg, becsíp, ittas (lesz), énekel, nevet, megszedül, meglepődik, bemelegszik, mosolyog, vidámkodik, iszik (még többet)

Can you extend your visit a few days longer? (meghosszabít)

meghosszabbít, hosszabbít, nyújt, emlékszik, csinál, megejt, megnyújt (?), elhalszt, kiszélesít, megnövel (?)

The bird extended its wings in flight. (széttár)

kítár/széttár, csapkod, mozgat, használ (?), száll, megsért

The gymnast extended her arms horizontally. [széttár/(ki)tart]

tart, szétesz, kinyújt, megnyújt, mozgat, felemel, rak, megerősít, erősít, kifáraszt, megoldoztat

Minthogy mindenki a saját maga anyanyelvi idiolektusa, köztesnyelvi tudása és pillanatnyi lelki állapota szerint dekódol, nem csoda, hogy a helyes megoldások mellett – ha vannak – túl sok a meg nem értés, a félreértés ahhoz, hogy a nyelvelsajátításhoz ténylegesen szükséges inputot (Krashen 1985) növelő egynyelvű szemantizáció kiegészítéseként nélkülözhetnénk az anyanyelv segítségét. Nélküle az eredmény igen gyakran meg nem értés, homály, idegen nyelvi sejtés, nem pedig tudás.

7. Én hiszek Krashen (1981, 1985) tanításaiban, aki szerint az idegen nyelv elsajátításához (language acquisition) [és nem elsősorban az idegen nyelv tanulásához (language learning)!] megfelelő mennyiségű és minőségű **inputra** van szükség. Az input természetesen egynyelvű kell, hogy legyen, abban explicit szerepet nem játszhat a tanuló anyanyelve. Az inputnak azonban **comprehensible**-nek, azaz **érthetőnek** kell lennie a tanuló számára.

A módszertanilag és nyelvileg képzett nyelvtanár ismeri az egynyelvű szemantizáció és szituációteremtés különféle módjait, a modern technikai eszközöket, és sok esetben biztosítani is tudja az input érthetőségét, de általában nem tud számolni tanítványai eltérő idiolektusával, a kevésbé érdeklődő, a fáradtabb, az éppen elkalandozó tanulókkal, ezért sokak számára homályos vagy teljesen értelmetlen, tehát **hatástalan** marad az input.

Krashent ugyan elsősorban a célnyelvi környezetben történő nyelvelsajátítás érdekli, de **monitor hipotézise** fontosnak találja a tudatos nyelvtanulást is, mert általa érthetőbbé válik az input, és céljai iskolai körülmények között is megvalósíthatók.

Azt már én állítom, hogy a monitornak, azaz **az idegen nyelv tudatos használatának a legmegbízhatóbb bázisa a tanuló anyanyelve**. A tudatos nyelvhasználat pozitív hatással van az érzelmi szűrőre (Affective Filter Hypothesis) (Krashen 1981) is, mert erősíti a motivációt, növeli az önbizalmat, és csökkenti a szorongást.

Irodalom

- Banó I. – Szoboszlai M. (szerk.) 1972. *Általános metodika az angol, francia, német, olasz, spanyol nyelv iskolai tanításához*. Budapest.
- Banó I. – Kosaras I. (szerk.) 1977. *Az orosz nyelv oktatásának metodikája általános és középiskolai tanárok számára*. Budapest.
- Budai L. 2010. *Az anyanyelv változó szerepe az idegennyelv-oktatásban. Angol nyelvi példákkal*. Budapest.
- Horváth J. 1980. *A gimnáziumi nevelés és oktatás terve. Tantervi útmutató. Angol nyelv I–IV. osztály (heti 3–3–3–3 óra)*. Budapest.
- Krashen, S. D. 1981. *Second language acquisition and second language learning*. Oxford.
- Krashen, S.D. 1985. *The Input Hypothesis: Issues and Implications*. London and New York.
- Krzeszowski, T. P. 1967. Fundamental Principles of Structural Contrastive Studies. *Glottodidactica* II: 33–39.
- Krzeszowski, T. P. 1971. Equivalence, congruence and deep structure. *Papers in Contrastive Linguistics*. Nickel G. (ed.), London. 37–48.
- Langacker, R. W. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar I–II*. Stanford, California.
- Larsen–Freeman, D. (1986), *Techniques and principles in language teaching*, Oxford.
- Van Ek, J. A. 1975. *Systems Development in Adult Language Learning. The Threshold Level*. Council for Cultural Cooperation of the Council of Europe. Strasbourg.

Nyelvjárásokkal kapcsolatos attitűdvizsgálat a révkomáromi magyar pedagógusok körében

1. Bevezetés. Annak a nyelvnek több változatát ismerjük, amelyet beszélünk. Ezen változatok közül mindig azt választjuk, amelynek használatát helyénvalónak, illendőnek, célravezetőnek tartjuk a partnerrel szemben az adott kommunikációs helyzetben. Ha azt szeretnénk elemezni, hogy ma a nyelvhasználat hogyan alakul egy kisebb vagy nagyobb közösségben, és miért úgy, ahogy, akkor vizsgálnunk kell a beszélők nyelvi attitűdjét, hiszen az attitűd „egyes embereknek (emberek csoportjainak) nyelvekkel, nyelvváltozatokkal, nyelvi jelenségekkel, (...) nyelvhasználattal szembeni beállítottságát, hozzájuk való viszonyát, róluk kialakult (...) vélekedését jelöli” (1995: 135). Ezt a viszonyulást befolyásolhatja a beszélő kora, neme, iskolai végzettsége, de a gyermekkori tapasztalatok, a siker- és kudarcélmények, illetve a környezet elvárásai is. Az attitűdök tehát befolyásolják a nyelvhasználatot, még ha nem is csupán ezek határozzák meg az egyén nyelvi viselkedését. Jelen (elő)kutatásban révkomáromi pedagógusok kommunikatív kompetenciáját vizsgáltam, ezen belül is az attitűdjeiket a köznyelvhez és a nyelvjárásukhoz, hiszen a nyelvi viselkedést ezek is irányítják. E két kategória használatát tartottam célravezetőnek a tanári fogalomrendszerhez igazítva, bár kétségtelen, hogy sem a pedagógusok, sem a diákok nem használ(hat)ják kizárólag a magyar köznyelvet, sem csupán valamelyik nyelvjárást.

2. A vizsgálat. A vizsgálatot 2014 őszén végeztem Révkomáromban 14 pedagógus részvételével. Mindannyian középiskolai tanárok magyar tanítási nyelvű intézményekben, magyar és nem magyar szakosok vegyesen. 10 nő és 4 férfi vett részt a vizsgálatban három különböző középiskolából (Selye János Gimnázium, Marianum Egyházi Gimnázium, Ipari Szakközépiskola). A tanárok átlagéletkora 44 év. Mindannyian magyar anyanyelvűnek vallották magukat, ketten viszont szlovák nemzetiségűnek. A vizsgálatban való részvételt önként vállalták, bár a kollégáikat is kértem a kérdőív kitöltésére, nem volt kötelező, ezért az adatok kissé torzíthatják az eredményeket. A pedagógusok egy kérdőívet töltöttek ki – ennek alapjául kérdőíve szolgált (2004: 118–122) –, amely nyelvhasználatukra, attitűdjeikre vonatkozó nyílt és zárt végű kérdéseket tartalmazott, illetve skálarendszerre épülő kérdéseket. Ezáltal összevethetővé váltak a válaszok a által 2003-ban végzett vizsgálat eredményeivel.

3. A nyelvi attitűd és az iskola. A nyelvek, nyelvváltozatok, nyelvi jelenségek és formák választásában, használatában nagyon fontos szerepe van a beszélő szubjektív viszonyulásának, vagyis az attitűdnek. Ez befolyásolja az egyes

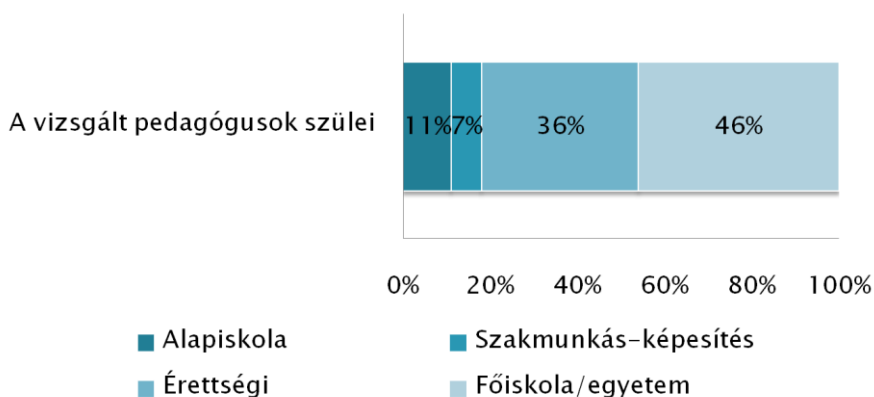
nyelvváltozatok visszaszorulását és térhódítását is. A pozitív attitűd segíti többek között mások tájnyelvi kommunikációjának megértését, értelmezését, befolyásolja a kommunikációs helyzetekhez, a partnerekhez való hozzáállást. A nyelvi attitűd kialakulását az iskolában nemcsak a tanulók személyiségjegyei, motiváltságuk, az életkori sajátosságok és a nemek közötti különbségek befolyásolják, hanem a tanár személyisége és beállítottsága is. Fontos, hogy pozitívan alakuljon már a diákok nyelvi attitűdje is, hiszen kisebbségi környezetben még fontosabb ez a nyelvmegtartás, a nyelvmegőrzés és a nyelvi azonosságtudat szempontjából, ennek kialakításához pedig az kell, hogy a pedagógusok különböző nyelvváltozatokhoz való viszonyulása szintén nyitott és pozitív legyen.

4. A pedagógusok szerepe. Az egyes nyelvváltozatokhoz kapcsolódó attitűdöket befolyásolja, hogy az őket használó társadalmi rétegeknek milyen a társadalmi helyzete, megítélése. Az értelmiség (azon belül pedig a pedagógusok) ilyen szempontból nagyon befolyásos társadalmi réteg, véleményük meghatározó másokra nézve is. szintén kiemeli, hogy jó lenne, „ha az értelmiség mintát tudna adni az anyanyelvhez való harmonikus tudati és érzelmi kapcsolatban” (2001: 510). A közoktatás különböző színterein alapvetően a magyartanár feladata a dialektológiai szempontok érvényesítése az anyanyelvi nevelés folyamatában az anyanyelvi és az irodalmi órákon egyaránt, de a többi tanár véleménye, hozzáállása is nagyon meghatározó a diákokra nézve. A pedagógusoktól is függ, hogy milyen a tanulók nyelvismerete és nyelvhasználata. Az iskolai nevelés egyik elsődleges feladata a különböző nyelvváltozatok, ezen belül pedig a nyelvjárások iránti pozitív attitűd, a helyi (anya)nyelvjáráshoz kötődő nyelvi öntudat kialakítása, erősítése a gyermekekben. „Akinek a közös nyelven, azaz a köznyelven kívül anyanyelvjárása is van, nem egyszerűen csak eggyel több magyar nyelvváltozatot sajátított el, hanem kétfajta kultúra birtokosa is lett. És erre akár büszke is lehet” (1992: 59). Ezzel együtt fontos a pozitív attitűd kialakítása a (más) nyelvjárást beszélőkkel, nyelvhasználatukkal kapcsolatban is. Ezt azonban a pedagógusok csak akkor érhetik el, ha maguk is pozitív attitűddel rendelkeznek, és minden megnyilvánulásuk ezt közvetíti a tanulók számára.

5. A vizsgált régió. Révkomáromban végeztem a kutatást, amely határ menti város. A magukat magyar nemzetiségűnek vallók a lakosság 60%-át teszik ki a 2001-es népszámlálási adatok alapján. Nyelvjárási szempontból ez a terület a közép-dunántúli–kisalföldi régióhoz tartozik, de Magyarország közelsége és Révkomárom város mivolta miatt a nyelvhasználat már inkább a regionális köznyelviség felé tolódott el. A nyelvjárási jellegzetességek előfordulásának a gyakorisága változik az életkortól függően is, és épp ezért feltételezhetjük, hogy a középszintű tanárok már nem szembesülnek olyan gyakran nyelvjárási háttérből adódó jelenségekkel az iskolában (akár írásbeli, akár szóbeli megnyilatkozásokról legyen szó), mint az általános iskolák pedagógusai. A középiskolai taná-

rok egyrészt már az általános iskolában megerősödött és gazdagodott anyanyelvi, anyanyelv-használati ismeretekre építenek, másrészt az életkorral járó nagyobb tudatosságra, hiszen az önkontroll itt már nagyobb mértékű, illetve a köznyelvi normát már tudatosabban sajátítják el a diákok, megbízhatóbban használják a tanórákon.

6. A vizsgált minta jellemzői. A vizsgálat célcsoportja a szlovákiai magyar pedagógusok egy kisebb közössége volt. A pedagógusok az értelmiséghez tartoznak társadalmi hovatartozásukat tekintve, a nyelvjárások pedagógusokra gyakorolt hatásának vizsgálatakor azonban a szülők végzettsége által meghatározott társadalmi hovatartozást tartottam szem előtt (1. ábra), ugyanis ez inkább meghatároz(hat)ta a családi nyelvhasználatot, amely hatással van/volt nyelvi attitűdjeikre. A tanárok több mint 80%-a (11 fő) (tágabb értelemben vett) értelmiségi szülők mellett nőtt fel, vagyis szüleik érettségivel vagy ennél magasabb végzettséggel rendelkeznek/tek.

1. ábra: A pedagógusok megoszlása a szülők végzettségéből adódó társadalmi hovatartozás szerint

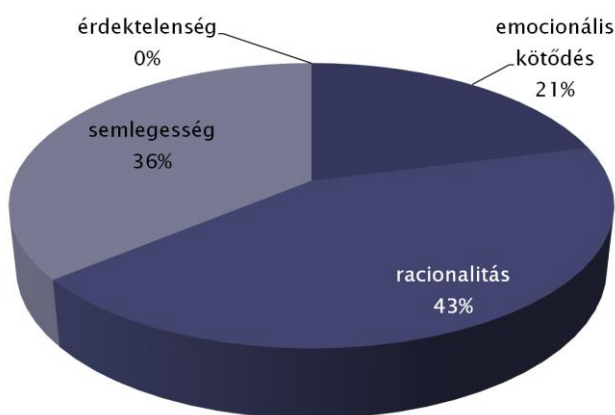
7. Kérdőíves módszer. A vizsgálatához a kérdőíves módszert választottam, ezzel ugyanis fel lehet mérni a személyek nyelvhasználatának mozgatórugóit, hátterét is. De mivel a kérdőív csak a saját megfigyelésekre épít, és nem a tényleges nyelvhasználatra, eredményei csak bizonyos korlátok között tekinthetők megbízhatónak, és épp emiatt a későbbiek folyamán mindenképp szükséges ezt a részvizsgálatot kibővíteni a valós nyelvhasználat tanulmányozásával (interjúval, tanórafelvétellel stb.). A pedagógusokkal való kérdőíves vizsgálat eredményességét még bonyolultabbá teszi, hogy a tanárok tisztában vannak a társadalom elvárásaival velük szemben (főként kisebbségi környezetben). Két nagy részre osztható az összeállított kérdőív: az első rész kérdései az adatközlők szociológiai

hátterére irányultak, a másodiké pedig a nyelvi attitűdökre. A második részben találhatóak mind zárt, vagyis válaszlehetőségeket fölkináló (pl. „Általában melyik nyelvváltozatot használja a munkahelyén? a) a magyar köznyelvet, b) nyelvjárást, c) mindkettőt”), mind nyílt, vagyis saját választ megfogalmazását igénylő (pl. „Mi Ön szerint a nyelvjárás?”), illetve skálarendszert alkalmazó kérdések (pl. „Mennyire ért egyet [1 – egyáltalán nem értek egyet, 5 – teljesen egyetérték] azzal, hogy ma mind kevesebben beszélnek nyelvjárásban?”). A közvetlen rákérdezés (pl. „Hogyan viszonyul saját nyelvjárásához?”, „Mit jelent Önnek a nyelvjárási beszéd?”) nem mindig célravezető, bár ebben a kérdőívben is található ilyen kérdések. Az ilyen közvetlen kérdésekre adott válaszköznél hitelesebbeket remélhetünk, ha nyílt kérdés formájában érdeklődünk, vagyis nem ajánlunk fel válaszlehetőségeket. Ezek ugyan statisztikailag nehezebben értékelhetőek, de az adatközlők nincsenek behatárolva a válaszlehetőségek által. Megoldásként alkalmazhatóak a közvetett kérdések (pl. „Sajnáltnád, ha kivessze a kürti nyelvjárás?”) (2004: 103).

8. Hipotézisek. Feltételeztem, hogy az adatközlők és a saját nyelvjárásuk között szorosabb a kapcsolat, több az érzelmi szál, mint más nyelvjárásokkal. A más nyelvjárásokhoz való viszonyt feltételezhetően kevésbé határozzák meg az érzelmek, a többi nyelvjáráshoz nem kötődik talán annyira szorosan az ember, mint a sajátjához. A saját nyelvjárásnál (azaz az otthoni környezet nyelvjárásánál) is fontos szerepe lehet annak, hogy az adatközlő beszél-e az adott nyelvváltozatot. Ezzel kapcsolatos az a hipotézis, hogy a nyelvjárásban (is) beszélők közül többen kapcsolódnak érzelmi szálakkal nyelvjárásukhoz, mint azok, akik nem beszélnek nyelvjárásban. Az utóbbiakra inkább a semlegesség jellemző, és nem a teljes elutasítás. A nyelvjárások betöltötte szerepkör is lényeges adalék az attitűdök kérdéséhez. Feltételezhető, hogy azok, akik beszélnek nyelvjárásban is, jobban fogják hangsúlyozni a nyelvjárások kommunikációs-eszköz-szerepét, mint a nyelvjárásban nem beszélők. A pedagógusok iskolai nyelvhasználatát tekintve a többség a köznyelv használatát fogja megjelölni, továbbá a legtöbb pedagógust zavarni fogja valamilyen szinten, ha a tanulók a diákok nyelvjárásban beszélnek az iskolában.

9. Eredmények. A nyelvjárások szerepkörének vizsgálata, az, hogy hogyan viszonyulnak a tanárok a vizsgált régióban a nyelvjárásokhoz, fontos adalék a kirajzolódó képhez. Ahhoz, hogy az attitűdöt vizsgáljuk, szükséges, hogy meg tudjuk fogalmazni magát az attitűdtárgyat. A vizsgálatban részt vevő 14 pedagógus közül 8 tudta megfogalmazni, mit tekintünk nyelvjárásnak. Azokat a válaszokat fogadtam el megfelelőnek, amelyek hangsúlyozták a nyelvjárás változatjellegét és a földrajzi kötöttségét. Azok közül, akik nem megfelelően határozták meg a nyelvjárás fogalmát, csupán egy magyar szakos volt, a többiek más tantárgyakat tanítanak, több nyelvtanár volt köztük. A nyelvjárásfogalom meghatá-

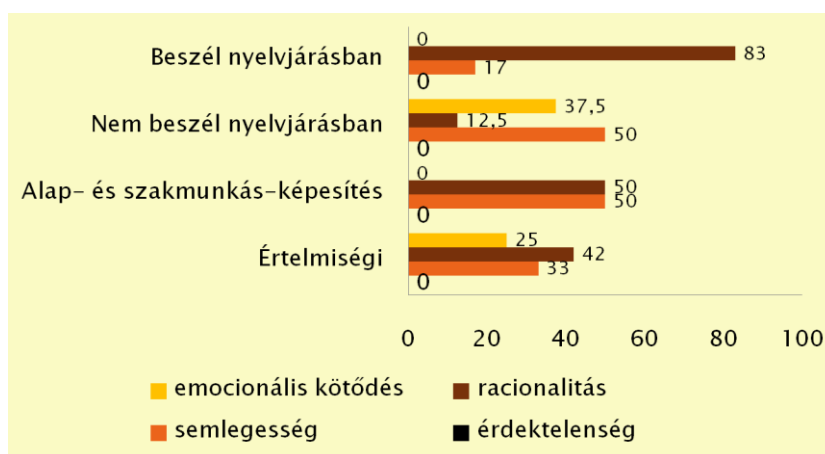
rozása függhet a nyelvjárás(ok) ismeretének jellegétől, aktív vagy passzív voltától. Az aktív használatra vonatkozott a „Beszél Ön nyelvjárásban?” kérdés. Az adatközlők 43%-a (6 fő) beszél valamelyik nyelvjárást, a használati kör a családra, barátokra, ismerősökre, falubeliekre korlátozódik. Passzív ismeretnek tekinthetjük néhány nyelvjárás felsorolását, illetve az adatközlők nyelvjárásban beszélő ismerőseit. Minden adatközlőnek vannak nyelvjárásban beszélő ismerősei, továbbá mindenki fel tudott sorolni pár nyelvjárást. A nyelvjárásai attitűdök vizsgálatakor elkülönül egymástól az anyanyelvjárás és a más nyelvjárások kérdésköre. Az egyén sokkal szorosabban kötődik saját nyelvjárásához, mint más nyelvváltozatokhoz, és ebből kifolyólag más-más tényezők befolyásolják mindkettőt, esetleg ugyanazok, de eltérő mértékben. Ennek alapján két külön egységre tagolódnak a nyelvjárásai attitűdökre vonatkozó kérdések: az egyikben az anyanyelvjárás áll a középpontban, míg a másikban a más nyelvjárásokkal kapcsolatos attitűdök. főbb nyelvi magatartástípusaiból kiindulva (1972) öt lehetőség közül választhattak az adatközlők: a) a nyelvjárást „*minden más nyelvváltozatnál jobban szeretem*” meghatározásban több az érzelmi kötődés, b) „*szeretem a nyelvjárást, de a köznyelvet is*” meghatározás a racionális (kiegyensúlyozott) nyelvszemléletet és c) a „*helyi érdekességnek tartom*” a jóindulatú érdeklődést jelöli. A d) „*nem érdekel*” meghatározás érdektelenséget tükröz. Az utolsó lehetőség – e) „*rossznak, helytelennek tartom*” – senki sem választotta.

2. ábra: A saját nyelvjárással kapcsolatos vélekedések megoszlása

A 2. ábra alapján általánosságban elmondható, hogy a racionális (kiegyensúlyozott) nyelvszemlélet az uralkodó, amelyet a semlegesség és az emocionális kötődés követ. Ez a kép azonban több szempontból árnyalható, a saját nyelvjáráshoz kapcsolódó attitűdök először a nyelvjárás aktív használata szempontjából vizsgálandóak. Nagyon érdekes, hogy épp azon adatközlőknél jelent meg az

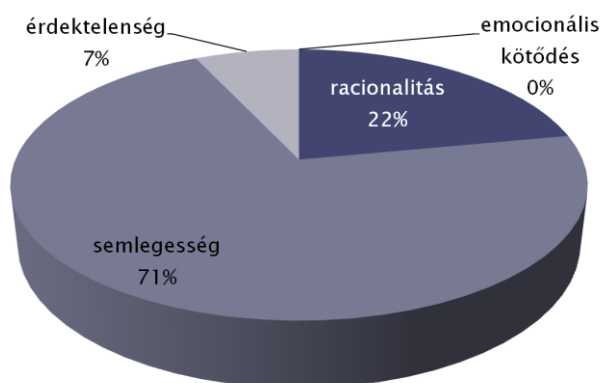
emocionális kötődés – nem kis arányban (37,5%, 5 fő) –, akik nem beszélnek nyelvjárásban. Egy előző kutatás folyamán ez fordított arányban jelentkezett az adatközlőknél: ott a nyelvjárásban beszélők közel 17%-ának volt erősebb érzelmi kötődése saját nyelvhasználatához (2004: 107). Míg a nyelvjárásban beszélőknél csupán 17%-ban jellemző a semlegesség, addig a nyelvjárást nem használók 50%-ánál jelenik meg ugyanez a hozzáállás. A szülők társadalmi státuszának függvényében szintén észrevehető némi különbség (3. ábra). A szakirodalom alapján feltételezhető lenne, hogy alacsonyabb végzettségű szülők gyermekei sokkal jobban kötődnek érzelmileg saját nyelvjárásukhoz, mint az értelmiségi családból származó adatközlők (2004,), ebben a vizsgálatban mégis az értelmiségi szülők gyermekei (25%, 4 fő) fejezték ki erősebb emocionális kötődésüket a saját nyelvjárásukhoz.

3. ábra: A saját nyelvjárással kapcsolatos vélekedések megoszlása különféle szempontokból

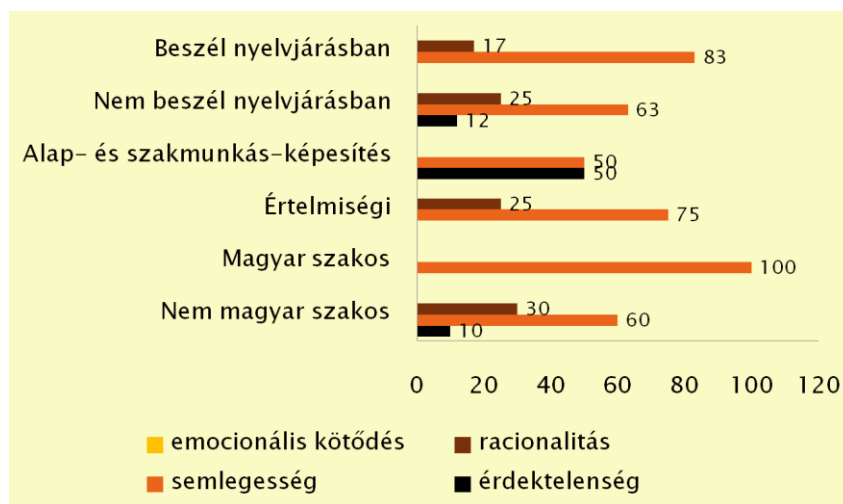
Feltételezhető volt, hogy az adatközlők nem fognak más nyelvjárásokhoz emocionálisan kötődni, hiszen kevésbé bensőséges viszony fűzi őket hozzájuk (4. ábra).

4. ábra: Más nyelvjárásokkal kapcsolatos vélekedések megoszlása

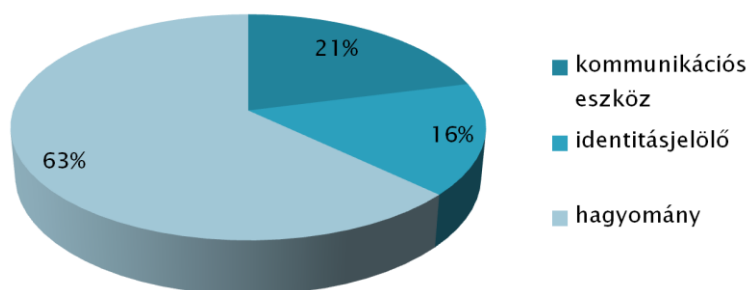
Ha összevetjük az eredményeket a saját nyelvjárásról alkotott nézetekkel (2. és 4. ábra), látható, hogy a semlegesség más nyelvjárások esetében sokkal jellemzőbb (71%, 10 fő), mint a saját nyelvjárásnál. A kapott értékek már egy formálisabb szemponttal kapcsolatban is elemezhetők, így megnéztük azt is, mennyire árnyalja az összképet, hogy magyar vagy nem magyar szakos pedagógusról van szó (5. ábra).

5. ábra: Más nyelvjárásokkal kapcsolatos vélekedések megoszlása különféle szempontokból

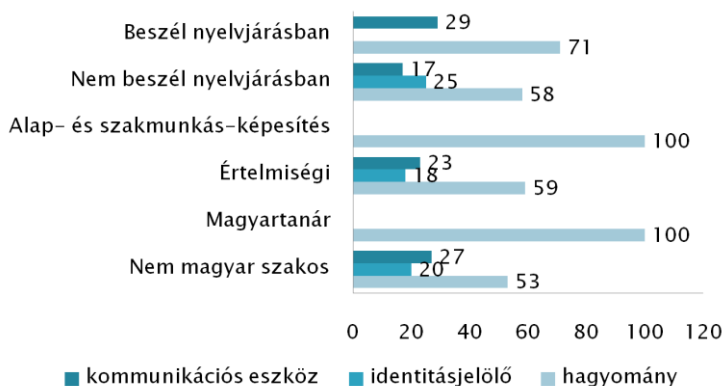
A magyar szakos tanárok feladatai közé tartozik az is, hogy elsajátíttassák a köznyelvet, annak szabályait és a használatával kapcsolatos tudnivalókat a tanu-

lókkal. Az ideális az lenne, ha mindezt a nyelvjárások tiszteletével, a diákokat ezek megtartására ösztönözve tennék. Ennek ellenére az emocionális szemlélet („Érdekesnek, szépnek tartom őket.”) egyáltalán nem fordult elő az ő esetükben sem, az összes magyar szakos pedagógus jóindulatú érdeklődéssel fordult más nyelvjárásokhoz, hiszen azt választották, hogy szeretik a nyelvjárást, de a köznyelvet is. A nem magyar szakosoknál már megoszlottak a vélemények, előfordult az is, hogy valakit egyáltalán nem érdekelnek más nyelvjárások. A vizsgálatból kiderült az is, hogy mit jelent az adatközlőknek a nyelvjárási beszéd, vajon megőrzendő hagyományként, kommunikációs eszközként, identitásjelölőként vagy használatlan régiségként tekintenek rá (6. ábra). A legtöbben a nyelvjárások hagyományszerepét hangsúlyozták. Ez arra utalhat, hogy a megkérdezett pedagógusok a nyelvjárásban a múltba fordulást érzik, de mégsem tekinti senki használatlan régiségnek.

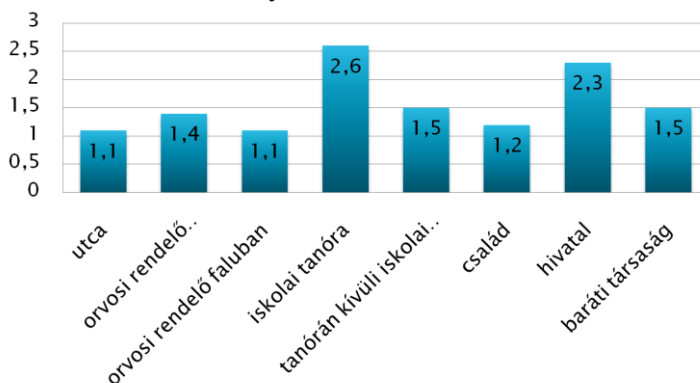
6. ábra: A „Mit jelent Önnek a nyelvjárási beszéd?” kérdésre adott válaszok megoszlásának összképe

Feltételeztem, hogy azok, akik beszélnek nyelvjárásban is, jobban fogják hangsúlyozni a nyelvjárások kommunikációs-eszköz-szerepét, mint a nyelvjárásban nem beszélők. A 7. ábrán látható, hogy ez be is igazolódott, bár nem olyan nagy az arányok közötti különbség. Viszont identitásjelölőként éppen azok tekintenek rá, akik nem beszélnek nyelvjárásban saját bevallásuk szerint, tehát ők külső megfigyelőként jobban érzékelik a kisebb nyelvjárási közösségekben az adott nyelvváltozat belső presztízsét és összetartó erejét. Ez az eredmény ismét ellentétes azokkal az eredményekkel, amelyeket kapott a saját vizsgálata elvégzésekor 2003-ban más régió pedagógusainak részvételével, hiszen az ő vizsgálata folytán csak a nyelvjárási beszélők hangsúlyozták az identitásjelölő szerepet, még ha nem is olyan nagy arányban (2004: 110–111).

7. ábra: A „Mit jelent Önnek a nyelvjárási beszéd?” kérdésre adott válaszok megoszlása különféle szempontokból

A fenti eredményekből megállapítható, hogy nem a nyelvjárásokat tekintik az adatközlők kommunikációs eszközként. Ha tehát a nyelvjárások a hagyományok megőrzését szolgálják, vajon mely nyelvváltozat alkalmazása a legkedveltebb a pedagógusok számára a kommunikáció során? Részben ennek feltárását is szolgálta az a kérdés, hogy mely nyelvváltozat a legkedveltebb és a legkevésbé kedvelt számukra. A választékos és a mindennapi köznyelv vezetett 4,6-os átlaggal a nyelvjárások 3,7-es átlagával szemben. A tanárok a saját bevallásuk alapján inkább a köznyelvet használják a munkahelyükön, azaz az iskolában (13-an csak a köznyelvet, 1 személy pedig inkább a köznyelvet használja). Ebből kifolyólag feltételezhető volt, hogy valamennyiüket zavarni fogja bizonyos szinten a nyelvjárási beszéd az iskolában mint nyelvhasználati szintéren.

8. ábra: A „Mennyire érzi Ön zavarónak a nyelvjárási beszédet a következő szintereken? (1 – egyáltalán nem zavaró, 5 – nagyon zavaró)” kérdésre adott válaszok megoszlása

A 8. ábrán szemléltetett eredményekből jól látható, hogy leginkább az iskolai tanórán zavarja a tanárokat a nyelvjárási beszéd, bár a tanórán kívüli iskolai helyzetekben is zavarónak tartják páran (elgondolkodtató adat a baráti társaságra adott válaszok aránya, amely ugyanolyan megítélésben részesült, mint a tanórán kívüli iskolai helyzetek, bár ez egy sokkal informálisabb viszonyt feltételez sok esetben). A nyelvhasználati szinterek kérdése nem volt elég konkrét, hiszen a beszédhelyzet helyszíne volt csupán megadva, a kommunikációban részt vevő személyek pedig nem, holott a szereplők sokszor meghatározóbbak, mint maga a helyszín. A tanárok megerősítették, hogy minden osztályban vannak nyelvjárási beszélők, ahol tanítanak. Eme állítással is igazolható Kiss Jenő megállapítása, miszerint a diákok több mint fele még ma is nyelvjárási háttérrel kerül be az iskolapadba (Kiss 1996: 139). Pedagógusaink a tanulók révén így mindennap kapcsolatba kerülnek a nyelvjárásokkal, és így megtapasztalhatják a (szlovákiai) magyar nyelv területi változatainak jellemzőit, a köztük lévő különbségeket is. Épp ezért kellene ezt kihasználniuk, és kontrasztív módszerekkel rámutatniuk a nyelvváltozatok értékeire, sajátosságaira. Az iskolákban kontrasztív szemléletű, a nyelvjárást megtartó, nem pedig kiszorító tanítás volna kívánatos. Fontos, hogy a tanárok ténszerűen értelmezzék, magyarázzák a jelenségeket a diákoknak, hogy a tanulók nyelvi tudatukban, s mindennapi nyelvhasználatukban értsék és tudatosan használják anyanyelvváltozatukat, és alkalmazkodni tudjanak a beszédhelyzethez a kódválasztással. A pedagógusoknak az iskolában többet szükséges foglalkozniuk a gyermekek népnyelvével, bemutatva hasznosságát, színeségét, társadalmi, tudományos és irodalmi fontosságát, érvelve megőrzésének előnyei mellett, illetőleg célszerű volna elsődleges anyanyelvváltozatukon is beszéltetni a tanulókat a megfelelő tananyagok tárgyalásánál, sőt akár a tanórán is. Nem szabad megfélekedni arról sem, hogy eredményesebb az iskolákban a köznyelv oktatása, ha a nyelvjárási sajátosságokat figyelembe veszik, különösen az anyanyelvi órákon. A pedagógusnak lehetősége van arra, hogy a nyelvjárási és regionális jelenségekre is felhívja a tanulók figyelmét, és tudatosítsa a jelenségek mibenlétét, a két nyelvi kód egymás mellett élését, használatukat. Az iskola feladata az is, hogy a tanulók tudatában kialakítsa a két nyelvi kód használatának lehetőségeit, alkalmait. Ezzel is hozzájárulhat az iskola a nyelvjárások negatív megítélésének megváltoztatásához, jelentőségük megfelelő értelmezéséhez (Guttmann 2003: 283). A kérdőív kitért arra is, hogy vajon a pedagógusok a saját, illetve kollégáik magatartását érzik-e elfogadóbbnak a nyelvjárási nyelvhasználatú tanulókkal szemben, mint azok diáktársainak hozzájuk való viszonyulását. Saját bevállásuk alapján elfogadóbbnak tartják saját hozzáállásukat a nyelvjárási nyelvhasználatú tanulókhöz, mint az ő diáktársaikét (3,8 > 3,3). Ennek árnyaltabb bemutatása akkor valósulhat meg, amikor a kutatás folytatásaként sor kerül a diákokkal tervezett interjúk felvételére, elemzésére.

10. Következtetések. Az iskolának nagy szerepe van az anyanyelvi nyelvhasználat alakításában, a tanulók nyelvi tudatának fejlesztésében. Tudjuk, hogy „az iskola, a pedagógusok felelőssége is, hogy a tanulóknak egészséges, előítélet-mentes, pozitív anyanyelvszemlélet alakuljon ki saját nyelvhasználatukkal, valamint társaikkal, a kisebbségek és a nyelvjárást beszélők nyelvhasználatával kapcsolatban. Ehhez egyrészt tolerancia, másrészt megfelelő önismeret kialakítása szükséges. Önképünkhöz hozzátartozik a saját nyelvhasználatunkhoz kialakított viszony. (...) A lakóhely és más régiók nyelvhasználatának a megismerése segít abban, hogy ne csupán elfogadják, hanem megőrzendő értéknek tekintsék a regionális nyelvhasználatot, ezen belül is a nyelvjárási jellegzetességeket” (2003: 294). A pedagógusok feladata – már csak hivatásból is – a nyelvváltozatok egyenlőségének képviselője. A nyelvjárást azonban sokan nem tekintik a köznyelvvél egyenrangúnak. „Azt kell[ene] tudatosítania az anyanyelvet oktató pedagógusnak, hogy a diák már az anyanyelvi oktatás megkezdése előtt birtokolja anyanyelvét, kisebbségben többnyire annak nyelvjárást. E gyakorlati jellegű nyelvtudására építve az oktatóknak nem lehet az a célja, hogy a nyelvtanítás által eltávolítsa a diákot anyanyelvváltozatától, hanem arra kell törekednie, hogy megismertesse vele, mi a nyelv/nyelvváltozat szerepe a kommunikációs tevékenységben, hogyan alkalmazza a rendelkezésére álló nyelvi eszközöket a mindennapok beszédaktusaiban, mi a funkciója az egyes nyelvi kifejezőeszközöknek és nyelvtani fogalmaknak a kreatív beszédaktusokban” (2009: 17). Az egyenlőség hangsúlyozása mellett pedig fontos példát mutatniuk a diákoknak nyelv(járási) toleranciából és józan nyelvszemléletből (2004: 115). „Kisebbségi körülmények között a pedagógusok felelőssége még nagyobb, hiszen a nyelvjárást sok esetben egyet jelent az anyanyelvvél. S ha nem elég körültekintő, tapintatos a pedagógus, akkor az is előfordulhat, hogy nemcsak nyelvjárást adja fel a tanuló, hanem előbb-utóbb anyanyelvét is” (Lakatos 2007: 156). A vizsgálatban részt vevő pedagógusok ugyan nem voltak teljesen elítélőek a nyelvjárással szemben, de nem mutattak teljes elfogadást sem. A válaszaik alapján elmondható, hogy bizonyos mértékben mindannyian rendelkeznek nyelvjárási tapasztalattal, még ha nem is beszélnek mindannyian nyelvjárástban, de nem érzik nagymértékben a nyelvjárást összetartó erejét, belső presztízsét. Attitűdjüket főleg a racionalitás és/vagy a semlegesség jellemzi mind a saját, mind mások nyelvjárástával kapcsolatban, az emocionális kötődés kismértékben jellemző csak rájuk. A nyelvjárást hagyományőrző szerepének hangsúlyozása miatt arra következtethetünk, hogy – a kétségtelenül meglévő általános kommunikatív funkció mellett – kisebbségi környezetben is főleg a hagyományok továbbörökítésére és ápolására korlátozódik a tájnyelv szerepe. Szinte mindegyik megkérdezett pedagógust zavarja valamilyen mértékben a tanórán a nyelvjárást használata, bár elfogadóbannak tartják magukat e jelenség kapcsán, mint a diákok saját társaikkal szemben. Ebben a vizsgálatban ugyan nem vonatkozott kérdés arra, hogy kijavítják-e a diákokat a tanárok emiatt, de más vizsgálatok eredményei már bizonyí-

tották (Danczi 2011), hogy gyakran kijavítják őket az iskolában, de nem következetes módszerrel, ugyanis nem magyarázzák meg nekik, mi miért nem adekvát bizonyos beszédszíntereken. Többeket a suksükölés miatt figyelmeztettek. „A kontaktusjelenségeket, nyelvjárásiasságokat, ún. nyelvhelyességi hibákat (...) nem kiirtani kell, hanem tudatosítani stílusértéküket, meghatározni használati körüket” (1996: 13).

11. Kitekintés. „A nyelvek, nyelvváltozatok, nyelvi jelenségek és formák választásában, használatában az attitűdnek, tehát a beszélő szubjektív viszonyulásának, nyelvi beállítottságának fontos szerepe van” (Kiss 1998: 315). Kisebbségi szintéren még nagyobb a jelentősége, hiszen akár az anyanyelv fennmaradása múlhat rajta, épp ezért fontos foglalkozni vele. A pedagógusok körében ennek még kiemelkedőbb szerepe van, hiszen ők (is) fejlesztik a gyermekek nyelvhasználatát, illetve a saját anyanyelvhez, más nyelvváltozatokhoz való viszony kialakításában is fontos szerepet vállalnak. val szemben, aki szerint egy racionális (kiegyensúlyozott) nyelvszemlélettel rendelkező új generáció fölnevelése a cél (2004: 116), úgy vélem, a nyelvjárások megmaradása, továbbhagyományozása, újbóli értékelése szempontjából sokkal célravezetőbb egy olyan nemzedék „kinevelése”, amelynek tagjai elismerik a nyelvjárásokat ugyanolyan értékű nyelvváltozatoknak, mint a köznyelvet, értékelik a bennük rejlő sajátosságokat minden szinten, és általuk ragaszkodnak nemzeti örökségü(n)khöz, illetve bátran merik használni anyanyelvváltozatukat.

Irodalom

- Antalné Szabó Ágnes 2003. A szociolingvisztika mint szemlélet, mint tudás, mint pedagógia az iskolában. In: Hajdú Mihály, Keszler Borbála szerk. *Köszöntő könyv Kiss Jenő 60. születésnapjára*. ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet – Magyar Nyelvtudományi Társaság. Budapest. 293–297.
- Danczi Annamária 2011. Nyelvjárási háttérrel az iskolában. *Anyanyelvpedagógia* 2011/2. (2014. 11. 27.)
- Guttmann Miklós 2003. Nyelvszociológia, dialektológia és az anyanyelvoktatás. In: Hajdú Mihály, Keszler Borbála szerk. *Köszöntő könyv Kiss Jenő 60. születésnapjára*. ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet – Magyar Nyelvtudományi Társaság. Budapest. 282–285.
- G. Varga Györgyi 1972. A budapesti nyelvhasználat társadalmi rétegződéséről. In: Szépe György – Telegdi Zsigmond szerk. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok VIII*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Juhász Dezső 1992. A mai népnyelv értékei. *Magyar Nyelvőr* 59–64.
- Kiss Jenő 1995. *Társadalom és nyelvhasználat: Szociolingvisztikai alapfogalmak*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.

- 1996. A nyelvi attitűd és a másodlagos nyelvi szocializáció: vizsgálatok nyelv-járási környezetben. *Magyar Nyelv* 138–151.
- szerk. 2001. *Magyar dialektológia*. Osiris Kiadó. Budapest.
- Kožik Diana 2004. A nyelvjárásokkal kapcsolatos attitűdvizsgálatok a szlovákiai magyar pedagógusok néhány csoportjában. In: Lanstyák István, Menyhárt József szerk. 2004. *Tanulmányok a kétnyelvűségről II*. Kalligram Kiadó. Pozsony. 93–122.
- Lakatos Katalin 2007. Kárpátaljai magyar iskolások és pedagógusok nyelvjárási attitűdjéről. In: Guttmann Miklós, Molnár Zoltán szerk. *V. Dialektológiai Szimpozium: Szombathely, 2007. augusztus 22-24*. A Berzsényi Dániel Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékének Kiadványai VIII. Szombathely. 156–163.
- Lanstyák István 1996. Anyanyelvi nevelés a határon innen és túl. In: Csernicskó István, Váradi Tamás szerk. *Kisebbségi magyar iskolai nyelvhasználat. A 8. Élőnyelvi Konferencia előadásai*. Tinta Könyvkiadó. Budapest. 11–15.
- Menyhárt József – Presinszky Károly – Sándor Anna 2009. *Szlovákiai magyar nyelvjárások*. Konstantin Filozófus Egyetem. Nyitra.
- Sándor Anna 2000. *Anyanyelvhasználat és kétnyelvűség egy kisebbségi magyar beszélőközösségben, Kolonban*. Kalligram Könyvkiadó. Pozsony.

Melléklet

KÉRDŐÍV KÖZÉPISKOLAI TANÁROK SZÁMÁRA

Kedves Pedagógus!

Egy olyan kutatáshoz kérem a segítségét, amelynek célja a magyar nyelv helyzetének vizsgálata. Kérem, hogy név nélkül töltsse ki a kérdőívet, és őszinte válaszaival segítse munkámat.

Köszönöm szépen a segítségét.

Danczi Annamária
PhD-hallgató

A PEDAGÓGUS ADATAI

Kérem, hogy válaszoljon a kérdésekre, vagy jelölje be a megfelelő választ.

1. Neme: a) férfi b) nő
2. Születési éve: _____
3. Születési helye: _____ Járás: _____
4. Azon települések neve, amelyeken legalább egy évig élt élete folyamán:
_____
5. Jelenlegi állandó lakhelye (falu/város neve): _____
6. Jelenlegi átmeneti lakhelye (falu/város neve): _____
7. Anyanyelve: a) magyar b) szlovák c) más: _____
8. Nemzetisége: a) magyar b) szlovák c) más: _____
9. Elvégzett iskolái:
  - a) alapiskola, székhelye: _____,
tannyelve: a) magyar b) szlovák
  - b) szakközépiskola, székhelye: _____,
tannyelve: a) magyar b) szlovák
  - c) gimnázium, székhelye: _____,
tannyelve: a) magyar b) szlovák
  - d) szakosító iskola („felépítményi”), székhelye: _____,
tannyelve: a) magyar b) szlovák
  - e) főiskola/egyetem, székhelye: _____,
tannyelve: a) magyar b) szlovák
10. Milyen nevelési nyelvű óvodába járt?

- a) nem jártam   b) magyar   c) kevert: magyar–szlovák
d) szlovák   e) más: _____

11. Édesanyja

- 11.1. születési helye: _____ járás: _____
11.2. anyanyelve: a) magyar   b) szlovák   c) más: _____
11.3. legmagasabb végzettsége: a) alapiskola (tannyelve: a) magyar
b) szlovák),   b) szakmunkásképző   c) szakközépiskola   d) gimnázium
e) szakosító iskola   f) főiskola/egyetem

12. Édesapja

- 12.1. születési helye: _____ járás: _____
12.2. anyanyelve: a) magyar   b) szlovák   c) más: _____
12.3. legmagasabb végzettsége: a) alapiskola (tannyelve: a) magyar b) szlovák),
b) szakmunkásképző   c) szakközépiskola   d) gimnázium
e) szakosító iskola   f) főiskola/egyetem

13. Házastársa

- 13.1. születési helye: _____ járás: _____
13.2. anyanyelve: a) magyar   b) szlovák   c) más: _____
13.3. legmagasabb végzettsége: a) alapiskola (tannyelve: a) magyar b) szlovák),
b) szakmunkásképző   c) szakközépiskola   d) gimnázium
e) szakosító iskola   f) főiskola/egyetem

14. A település, ahol tanít:

- a) falu, község (neve) _____ b) város (neve) _____

15. Az iskola típusa, ahol tanít:

- a) általános iskola 1–4. osztály
b) általános iskola 5–8/9. osztály
c) gimnázium
d) szakközépiskola
e) szakiskola
f) egyéb, mégpedig: _____

16. Tanított tantárgyak:

---

17. Jár-e Magyarországra?

- a) Járok, nagyon gyakran (hetente).
- b) Járok, elég gyakran (havonta).
- c) Járok, de ritkán (évente párszor).
- d) Nem járok, vagy alig.

18. Vannak-e Magyarországon olyan rokonai, akikkel látogatják egymást?

- a) Vannak, nagyon gyakran találkozunk.
- b) Vannak, elég gyakran találkozunk.
- c) Vannak, de ritkán találkozunk.
- d) Nincsenek.

KÉRDŐÍV

Kérem, hogy válaszoljon a kérdésekre, vagy jelölje be a megfelelő választ.

1. Mi Ön szerint a nyelvjárás?

---

2. Ismer Ön nyelvjárásokat? a) igen b) nem

2.1. Ha igen, melyek ezek?

---

3. Vannak ismerősei, barátai, akik beszélnek nyelvjárásban? a) igen b) nem

4. Beszél Ön nyelvjárásban? a) igen b) nem

Ha igen,

4.1. mikor, hol, kikkel szokott Ön nyelvjárásban beszélni?

4.2. Származott-e nehézsége nyelvjárási beszédéből? a) igen b) nem

4.2.1. Ha igen, mi?

4.3. Származott-e haszna nyelvjárási beszédéből? a) igen b) nem

4.3.1. Ha igen, mi?

---

5. Ha valaki nem nyelvjárásban beszél, akkor hogyan?

---

6. Ön szerint mi lehet az oka annak, ha nyelvjárási beszélő nem nyelvjárásban beszél? Mitől függ ez?

---

7. Ön szerint mi a különbség a nyelvjárás és a köznyelv között?

---

8. Általában melyik nyelvváltozatot használja a munkahelyén?

- a) magyar köznyelvet   b) nyelvjárást   c) többször a köznyelvet
d) többször a nyelvjárást   e) mindkettőt ugyanolyan arányban

9. Hogyan viszonyul saját nyelvjárásához? Kérem, hogy jelölje be, amelyik állítással leginkább egyetért.

- a) Minden más nyelvváltozatnál jobban szeretem.
b) Szeretem a nyelvjárást, de a köznyelvet is.
c) Helyi érdekességnek tartom.
d) Nem érdekel.
e) Rossznak, helytelennek tartom.

10. Hogyan viszonyul más nyelvjárásokhoz? Kérem, hogy jelölje be, amelyik állítással leginkább egyetért.

- a) Érdekesnek, szépnek tartom őket.
b) Jobban szeretem őket a saját nyelvjárásomnál.
c) Nem érdekelnek.
d) Rossznak, csúnyának tartom őket.
e) Szeretem a nyelvjárásokat, de a köznyelvet is.

11. Mennyire érzi Ön zavarónak a nyelvjárás beszédet a következő színtereken?
Tegyen X-et a megfelelő helyre!

(1 – egyáltalán nem zavaró, 5 – nagyon zavaró)

	1	2	3	4	5
utca					
orvosi rendelő városban					
orvosi rendelő faluban					
iskolai tanóra					
tanórán kívüli iskolai helyzet					
család					
hivatal					
baráti társaság					
egyéb: _____					

12. Mennyire kedveltek az alábbi nyelvhasználati formák az Ön számára? Értékelje őket a megfelelő számmal!

(1 – legkevésbé kedvelt, 5 – legkedveltebb)

a) nyelvjárás	1	2	3	4
5				
b) durva beszéd	1	2	3	4
5				
c) választékos köznyelv	1	2	3	4
5				
d) mindennap használt köznyelv	1	2	3	4
5				

13. Ön szerint hol beszélnek a legszebben magyarul?

a) Budapesten	f) Felvidéken (Szlovákia)
b) magyarországi vidéki városokban	g) Vajdaságban (Szerbia)
c) magyarországi falvakban	h) Burgenlandban (Ausztria)
d) Kárpátalján (Ukrajna)	i) Muravidéken (Szlovénia)
e) Erdélyben (Románia)	j) _____

14. Hogyan vélekedett egykori magyartanára a nyelvjárásokról?

- 14.1. Osztja Ön a véleményét? a) igen b) nem
14.2. Miért?

---

15. Folytassa a mondatot! Ha valaki csak nyelvjárásban beszél, ...

- a) könnyen boldogul b) lehetnek nehézségei c) nehezen boldogul

Ha b), c), kérem, részletezze, milyen nehézségei lehetnek.
